

सोह्रौँ योजना (२०ॢ१/ॢ२-२०ॢॡ/ॢॢ) मा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि क्षेत्र

डा. लोकनाथ भुसाल
कार्यक्रम निर्देशक
राष्ट्रीय योजना आयोग

२०ॢ० भाद्र ॢ

प्रस्तुतीकरणको रूपरेखा

- पन्ध्रौँ योजनाका क्षेत्रगत लक्ष्य
- हालसम्मको प्रगति समीक्षा
- क्षेत्रगतरूपमा देखिएका मुख्य समस्या, चुनौति र अवसर
- विवरणको ढाँचा
- अन्तर्कियाबाट गरिएको अपेक्षा

पन्ध्रौँ योजनाका क्षेत्रगत लक्ष्य

- गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत सिर्जनशील, दक्ष, प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव स्रोतको विकास गर्ने (शिक्षा)
- समाजमा वैज्ञानिक संस्कारको विकास गरी उत्पादन प्रविधिमा नवप्रवर्तनलाई आबद्ध गर्दै मुलुकको समृद्धि हासिल गर्ने (विज्ञान तथा प्रविधि)

हालसम्मको प्रगति समीक्षा

क्र. सं.	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष(२०७५/७६)	पन्ध्रौ योजनाको लक्ष्य (२०८०-८१)	आ.व. २०७९/८०को अनुमानित उपलब्धि	सूचनाको स्रोत
विद्यालय शिक्षा						
१	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	६५.९	९६	७६.२	रा.जनगणना
२	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८.०	९५	६०.५	मध्यमकालीन खर्च संरचना
३	युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत	९२	९९	८९	"
४	प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षामा कूल भर्ना दर	प्रतिशत	८५	१००	९४.६	"
५	आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९३	९९	९६.१	"
६	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	४६	६५	६०	"

क्र. सं.	सूचक (प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालीम)	एकाइ	आधार वर्ष(२०७५/७६)	पन्धौ योजनाको लक्ष्य (२०८०-८१)	आ.व. २०७९/८०को अनुमानित उपलब्धि	सूचनाको स्रोत

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालीम

१	काम गर्ने उमेर समूहका प्राविधिक र व्यावसायिक क्षेत्रमा तालीमप्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	३१	५०	४०	मध्यमकालीन खर्च संरचना
२	माध्यमिक शिक्षामा प्राविधिक विषयको अध्ययन गर्ने विद्यार्थी	प्रतिशत	१०	३०	१६	"

उच्च शिक्षा

१	उच्च शिक्षाको कुल भर्नादर	प्रतिशत	१२	२२	१९	"
२	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्राप्त क्याम्पस	संख्या	३०	२१०	९७	"
३	उच्च शिक्षामा प्राविधिक विषयको अध्ययन गर्ने विद्यार्थी	प्रतिशत	२३	३३	२१.५	"

क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष(२०७५/७६)	पन्ध्रौ योजनाको लक्ष्य (२०८०-८१)	आ.व. २०७९/८०को अनुमानित उपलब्धि	सूचनाको स्रोत

विज्ञान तथा प्रविधि

१	विज्ञान अध्ययन केन्द्र	संख्या	०	७	२	मध्यमकालीन खर्च संरचना
२	डिएनए डाटाबेस	संख्या	९००	१०५०	१४७०	“
३	अनुसन्धान वृत्ति उपलब्धता	संख्या	१००	१७०	१७१	“
४	विषय क्षेत्रगत वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धान	संख्या	१०००	१४००	१२५०	“

क्षेत्रगतरूपमा देखिएका मुख्य समस्या, चुनौति र अवसर

समस्या

विद्यालय शिक्षा

- सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु
- विशेष तथा लक्षित समूहका बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु
- भर्ना भएका बालबालिकाको निरन्तरता कायम गर्दै अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु
- विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसक्नु

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास

- प्राविधिक शिक्षालाई शिक्षाको मूल धारको रूपमा विकास गर्न नसकिनु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास कार्यान्वयन गर्न पर्याप्त स्रोत व्यवस्थापन गर्न नसकिनु

समस्या.....

उच्च शिक्षा

- विश्वविद्यालय शिक्षालाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउन नसक्नु
- तोकिएको शैक्षिक वर्षमा तह पार गर्नेको संख्या कम हुनु
- बजारको माग अनुसार जनशक्ति उपलब्ध नहुनु
- प्रतिभाहरु पलायन नियन्त्रण गर्न नसक्नु

अन्य

- पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाका लागि सार्वजनिक पुस्तकालय प्रणालीको विकास नहुनु
- सार्वजनिक र निजी लगानीका शैक्षिक संस्थाको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकिनु

समस्या.....

विज्ञान तथा प्रविधि

- देशभिन्न र बाहिर छरिएका जनशक्ति र प्रतिभाहरूको ज्ञान, सीप र क्षमतालाई उपयोग गर्ने वातावरण निर्माण गर्न नसकिनु
- अनुसन्धान प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय र औद्योगिक संस्थाहरूबीच समन्वयको कमी रहनु

चुनौती

विद्यालय शिक्षा

- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गराउनु
- विद्यालय शिक्षाको सर्वसुलभता, उपयुक्त पूर्वाधार, समन्यायिकता, गुणस्तरको सुनिश्चितता सहित सिकाइमैत्री वातावरण तयार गरी आकर्षण अधिवृद्धि गर्नु
- शैक्षिक सुशासन र उत्तरदायित्व अधिवृद्धि गर्नु
- शिक्षण सिकाइलाई व्यावहारिक, बालमैत्री एवम् प्रविधिमा आधारित बनाउनु
- क्षमतावान युवालाई स्वदेशमै सेवा गर्ने अवसरको सिर्जना गर्नु

चुनौती.....

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा

- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा पहुँच विस्तार एवं बजारको आवश्यकतासँग तालमेल गरी रोजगारीमा आवद्ध तालिम प्राप्त जनशक्ति उत्पादन गर्नु

उच्च शिक्षा

- विश्वविद्यालयबाट उत्पादन हुने जनशक्तिलाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा समकक्षी र प्रतिस्पर्धी बनाउनु,
- प्राविधिक उच्च शिक्षाको अवसर विस्तार गर्दै ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र निर्माण गर्ने नवीनतम सोचको व्यावहारिक कार्यान्वयन गर्नु
- उच्च शिक्षाका पाठ्यक्रम तथा कार्यक्रमलाई राष्ट्रिय आवश्यकतासँग आवद्ध गरी अनुसन्धानमूलक एवम् प्रवर्तनात्मक बनाउन नसकिने
- अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न केन्द्रीय डाटासेन्टर तयार गर्नु

अन्य

- शिक्षामा निजी क्षेत्रको भूमिका बारेमा स्पष्ट नीति नहुनु

चुनौती.....

विज्ञान तथा प्रविधि

- पारमाणविक प्रविधि, सूचना तथा संचार प्रविधि, नानो प्रविधि, जैविक प्रविधि, आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स लगायतका उदियमान प्रविधिहरूलाई मानवहितका लागि सदुपयोग गर्न प्रोत्साहित गर्नु
- अध्ययन अनुसन्धान क्षेत्रमा थप स्रोतको व्यवस्था गरी व्यावहारिक र नतिजामुखी बनाउनु
- सार्वजनिक निजी साझेदारीमा अनुसन्धान र लगानी प्रोत्साहित गर्नु

अवसर

विद्यालय शिक्षा

- शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गर्दै अधिकार र जिम्मेवारी सहित स्थानीय सरकारलाई जिम्मेवार गराउने संवैधानिक आधार तयार हुनु
- शिक्षा तीनवटै तहका सरकारको साझा अधिकार क्षेत्रको रूपमा रहेकोले आपसी साझेदारीमा लगानी अभिवृद्धि गर्न सकिने अवस्था देखिनु
- सार्वजनिक विद्यालय प्रतिको चासो र जन अपेक्षा बढ्दै जानु
- शिक्षामा समावेशी सहभागिता अभिवृद्धि हुनु
- प्राविधिक शिक्षालाई हरेक स्थानीय तहसम्म सर्वसुलभ गराउने

अवसर.....

उच्च शिक्षा

- प्राविधिक उच्च शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्दै रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गर्ने सरकारको नीति रहनु
- गणस्तरीय शैक्षिक वातावरण सिर्जना गर्दै खोज र अनुसन्धानमा आधारित उच्च शिक्षाको विकास गरी नेपाललाई विविध विषयमा उच्च शिक्षाको अध्ययन केन्द्र बनाउन सकिने वातावरण तयार हुनु

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा

- प्राविधिक शिक्षालाई हरेक स्थानीय तहसम्म सर्वसुलभ गराउने सरकारको नीति रहनु
- प्राविधिक शिक्षा विस्तार मार्फत् युवा जनशक्तिलाई स्वदेशमा नै फिर्ता गर्न सकिने वातावरण तयार हुनु

अवसर.....

विज्ञान तथा प्रविधि

- विज्ञान तथा प्रविधिलाई विकाससँग आवद्ध गरी यस क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्नु
- प्रविधि हस्तान्तरण तथा प्रवर्द्धन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय एवं विश्वव्यापी सहयोग प्राप्त हुने अवसर रहनु
- विज्ञान अध्ययन गरेका जागरूक युवा समूहको उल्लेख्य सङ्ख्या हुनु
- विज्ञान र प्रविधिको विकासबाट आर्थिक उन्नति हुने र आर्थिक उन्नतिबाट मुलुकको समृद्धि सम्भव हुने राजनैतिक चेतना उन्मुख हुनु
- वैज्ञानिक अनुसन्धान र नव-प्रवर्तनको क्षेत्रमा अनुसन्धानकर्ताहरूको संख्या बढ्दै जानु

१६औं योजनाको अवधारणा-पत्रमा शिक्षा

संरचनात्मक रूपान्तरणका क्षेत्र: १४ वटा

५. गुणस्तरीय, समन्यायिक एवम् जीवनोपयोगी शिक्षा

रणनीति

- खोज, अनुसन्धान र विकासमा आधारित नविनतम, व्यावहारिक, प्रयोगात्मक, सीपयुक्त र जीवनउपयोगी शिक्षाको प्रवर्द्धन,
- उच्च शिक्षामा समयनिष्ठताको पालना तथा शैक्षिक सुशासन प्रवर्द्धन,
- सबै तहको शिक्षामा डिजिटल प्रविधि, प्रयोगशाला र बहुविधायुक्त पुस्तकालयको प्रयोग,
- माध्यमिक शिक्षालाई वृत्ति विकास र उच्च शिक्षालाई उद्यम तथा रोजगार केन्द्रीत; “पढ्दै कमाउदै र कमाउदै पढ्दै” अवधारणाको प्रभावकारी कार्यान्वयन,
- विपन्न तथा जेहेन्दार विद्यार्थी लक्षित छात्रवृत्तिको अनिवार्य र एकद्वार प्रणालीमार्फत समन्यायिक वितरण,
- विद्यार्थीको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा योगदान पुर्याउन योग, ध्यान र सकारात्मक सोचमा आधारित शिक्षा प्रणाली,
- नैतिक शिक्षाको प्रवर्द्धन, युवा प्रतिभालाई स्वदेशमा काम गर्न प्रोत्साहन।

स्वीकृत अवधारणा-पत्र अनुरूप विषयगत मन्त्रालय/निकाय/तहले राष्ट्रिय योजना आयोगलाई उपलब्ध गराउने विवरणको ढाँचा

१. पृष्ठभूमि (Background)

(१५०-२०० शब्दमा)

२. विद्यमान अवस्था (Existing Scenario) (पन्ध्रौँ योजनाको प्रगति अवस्था समेत)

(२५०-४०० शब्दमा)

३. मुख्य सवाल तथा चुनौती (Major Issues and Challenges)

(५-१० वटा बुँदागत अनुच्छेदमा)

४. रूपान्तरणका रणनीति (Transformational Strategies)

(५-१० वटा बुँदागत अनुच्छेदमा)

५. प्रमुख कार्यक्रम (Major Interventions)

(५-१० वटा बुँदागत अनुच्छेदमा)

६. परिमाणात्मक लक्ष्य (Quantitative Targets)

(आफू सम्बद्ध निकाय/तहले योगदान पुर्याउनु / प्राप्त गर्न सक्ने दीर्घकालीन सोच, दिगो विकास लक्ष्य, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता लगायतसँग सम्बन्धित अधिकतम १० वटा प्रमुख परिसूचकहरू)

आजको अन्तरकृयाबाट गरिएको अपेक्षा

- सौहार्द योजनाले शिक्षा क्षेत्रमा लिनुपर्ने रूपान्तरण (Transformation) र गन्तव्य के के हुन सक्छन्?

१.

२.

- सौहार्द योजनामा शिक्षा क्षेत्रका व्यावहारिक लक्ष्य के के हुन सक्छन्?

१.

२.

- सौहार्द योजनामा शिक्षा क्षेत्रमा के गर्ने? के नगर्ने ?

१.

२.

॥ धन्यवाद ॥